

М. А. Міненко,
к. е. н., доцент, Національний університет харчових
технологій

ГРУПУВАННЯ ОБ'ЄДНАНЬ ФІЗИЧНИХ, ЮРИДИЧНИХ, ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА КЛАСИФІКАЦІЙНИМИ ОЗНАКАМИ

Автором запропоновано теоретичне обґрунтування доцільності групування об'єднань фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб за класифікаційними ознаками для подальшого наукового дослідження.

The author proposed theoretical substantiation of expediency for classification grouping of individuals, legal entities, individuals and legal entities' units to be studied subsequently.

Об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб пройшли власний непростий шлях становлення. До цього часу еволюцію організаційних форм таких об'єднань, враховуючи досвід країн з розвинутою економікою та вітчизняний досвід, комплексно не було розглянуто. Не існує сьогодні й чітко визначеного переліку основних форм добровільних та інституційних об'єднань, що віднесені до однієї з груп, яка створена за конкретним напрямом функціонування.

Проте реформування економіки України на сучасному етапі зумовлює необхідність пошуку найбільш раціональних форм організації і управління виробництвом. Як показує досвід попередніх років і сучасність, раціоналізація управління виробництвом дає найбільш ефективні результати у великих промислових формуваннях, які сьогодні можна розглядати як одну із форм об'єднання. Саме в об'єднанні суб'єктів господарювання можливо у повній мірі використовувати напрацьовані сучасні методи, форми і техніку управління.

Деякі автори розглядають ці утворення як "добровільні об'єднання" (Покропивний С.), інші — як "професійні громадські організації" з розподілом на добровільні та інституційні (Лужанська Т.), інша група

авторів — як "об'єднання промислових підприємств" (Ефремов С., Кришино Г., Волобринський М.) [1,2,3].

Відсутність єдиної точки зору щодо встановлення переліку об'єднань, визначення класифікаційних ознак, відповідно до яких об'єднання входять до конкретної групи, зумовило наші дослідження.

На думку автора, серед вітчизняних науковців найбільш повно визначено перелік об'єднань доктором економічних наук, професором, академіком Академії наук вищої школи, заслуженим працівником народної освіти України Покропивним С.Ф.

Саме цей науковець у кінці минулого століття зазначив, що підприємства (фірми) мають право на добровільних засадах об'єднувати свою науково-технічну, виробничу, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить чинному антимонopolному законодавству.

Покропивний С.Ф. стверджує, що, як свідчить світовий і вітчизняний досвід господарювання в умовах ринкової економіки, підприємства (фірми) можуть створювати різні за принципами і цілями добровільні об'єднання. До таких об'єднань науковець відніс: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, картелі (синдикати), трести, фінансові групи, холдинги. Крім того, Покропивним С.Ф. було дано визначення кожної із за-

начених форм добровільного об'єднання підприємств [2].

На думку Покропивного С.Ф., у сучасних умовах ринкового господарювання основними широко впроваджуваними формами добровільних об'єднань підприємств (фірм, організацій) дедалі більше стають концерни, корпорації та фінансові групи.

Проведений нами аналіз близько ста законодавчих актів, електронних джерел і джерел сучасної літератури дав змогу зробити висновки, що у світовій практиці, протягом останнього століття і на початку нового тисячоліття склались різноманітні форми об'єднань, які, як правило, розрізняються залежно від цілей функціонування, характеру господарчих відносин між їх учасниками, ступеня самостійності суб'єктів, які входять до складу формувань, структури управління, території охоплення.

Намагання знайти баланс між перевагами централізації і децентралізації управління і відповідальності при об'єднанні фізичних, юридичних чи фізичних і юридичних осіб призводить до вибору таких організаційних форм інтеграції, які допомагають віднайти найбільш ефективний варіант у суто ринковому середовищі як громадському, так і виробничому.

Організаційні форми об'єднань фізичних, юридичних чи фізичних і юридичних осіб значно відрізняються за ступенем інтеграції їх учасників і характеризуються різноманітністю підходів до їх створення на кожному етапі розвитку суспільства. При цьому слід відмітити, що нові організаційні форми об'єднань не витісняють існуючі, а доповнюють і розширюють їх різновиди. Характер взаємозв'язків між учасниками об'єднань стає все більш складним. Зміна умов господарювання, спричинена змінами зовнішнього середовища призводить до кооперації або спеціалізації існуючих інтегрованих структур та появи на їх основі нових.

Різниця між всіма цими формами об'єднань ще й досі залишається невизначеною. Саме тому різні фахівці по-різному дають визначення тій чи іншій формі об'єднань, що призводить до протиріч та ускладнює процес обрання оптимального варіанту об'єднання у кожному конкретному випадку (залежно від цілей, ресурсів тощо).

Законодавчо як в Україні, так і в інших державах також відсутні визначення багатьох форм об'єднань фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб та не визначено термін, що таке професійне об'єднання і які професійні формування, залежно від принципів створення і діяльності, можуть бути визнаними у нашій державі.

Саме тому нами було здійснено

аналіз існуючих юридичних і економічних визначень та виявлено найбільш характерні, з точки зору теорії і практики, форми об'єднань та запропоновано авторський підхід до їх класифікації. На підставі цього підходу проведено розподіл об'єднань на відповідні групи за визначеними класифікаційними ознаками.

Еволюція розвитку об'єднань фізичних, юридичних чи фізичних і юридичних осіб свідчить, що протягом тривалого часу формувались, функціонували, ліквідовувались, створювались, реорганізовувались і функціонують у наш час різноманітні за назвою і своїм змістом об'єднання. Серед яких: агрофірми; альянси (стратегічний, національний); артлі; асамблеї (Генеральна ООН, міжпарламентська держав — учасниць США, парламентська); асоціації (господарська, торгова, науково-виробнича, науково-промислова); асоційовані підприємства; блоки (торговий, виборчий); бюро кредитних історій; віче; господарство (селянське (фермерське)); гільдії; громадська організація; групи (промислово-фінансова, фінансово-промислова, транснаціональна промислово-фінансова, фінансова, групи компанії); дім (торговий); діаспори; заводи-комбінати; земляцтва; картелі (грошовий, ціновий, дольовий (контингентований), територіальний (регіональний), калькуляційний, кондиційний, кризовий (структури чи кон'юнктури), патентний, виробничий); клуби; колгоспи; колективні сільськогосподарські підприємства; комбінати (аграрно-індустріальний, індустріально-аграрний, агропромисловий); компанії (галузеві, національні); конгломерати; конгреси; консорціуми (закритий, відкритий, банківський (фінансовий), консорціум-гарант, гарантійний, експортний, тимчасовий, постійний); конфедерації; концерни (вертикальний, горизонтальний, підпорядкування, науково-виробничий, координації, міжнародний); кооперативи (первинний, житлово-накопичувальний, фермерський, сільськогосподарський, кредитний, споживчий, сільськогосподарський виробничий, сільськогосподарський обслуговуючий, виробничий, страховий, кредитний союз); кооперативні виробничі об'єднання; корпорації (транснаціональна); ліги; мануфактури; міжколгоспні підприємства; об'єднання (громадське, господарське, виборче, науково-виробниче, промислове, виробничо-аграрне, галузеве виробниче, територіальне виробниче, державне аграрно-промислове, державно-кооперативне аграрно-промислове, аграрно-збутове, аграрно-промислово-збутове, міжколгоспне, дослідне аграрно-промислове); палати (торгова, клірингова, рахункова); партії (політична); профспілки; пули (біржовий,

конкретний, патентний, страховий, торговий); радгоспи; радгоспи-заводи; ради; рухи (громадський, виборчий); синдикати; союзи; співдружності; спілки (об'єднань, кооперативів, кредитні, селянські); товариства (кооперативне, споживче, кредитне, повне, з обмеженою відповідальністю, акціонерне, сільськогосподарське акціонерне, довірче); трести; федерації (соціалістична); фермерські (селянські) господарства; фонди (акціонерні інвестиційні, інвестиційні, пайові інвестиційні, відкриті пайові інвестиційні, інтервальний пайовий інвестиційний, закритий пайовий інвестиційний, пенсійний, недержавний пенсійний, кооперативний інвестиційний, спеціалізований депозитарій інвестиційного фонду); фундації (міжнародна економічна); холдинги (холдингова компанія); цехи, тощо.

Для систематизації вивчення діяльності цих форм об'єднань важливим є їх чітка і бажано повна класифікація за певними ознаками. Загальна кількість виокремлених і згрупованих форм об'єднань також залежить від об'єктивно визначених класифікаційних ознак.

За результатами здійсненого аналізу доцільно визначити можливість формування об'єднань за:

- переліком осіб, що об'єднуються;
- умовами створення;
- умовами членства;
- ступенем юридичної самостійності;
- ступенем забезпечення саморегульованості галузі;
- умовами легалізації та оформлення взаємних відносин;
- територіальною ознакою;
- видом основної діяльності;
- умовами отримання прибутку;
- наявністю виробничої сумісності;
- ступенем об'єднання господарської діяльності;
- формою керованості;
- ступенем самоврядності;
- формою управління;
- структурою управління;
- ступенем централізації управління;
- терміном діяльності;
- можливістю участі в інших об'єднаннях;
- умовами фінансування діяльності;
- умовами фінансової залежності;
- ступенем соціальної відповідальності.

Це дає можливість представити об'єднання фізичних, юридичних і фізичних і юридичних осіб за класифікаційними ознаками наступним чином:

1. За переліком осіб, що об'єднуються:
  - об'єднання фізичних осіб;

— об'єднання фізичних осіб суб'єктів господарювання;

— об'єднання юридичних осіб;

— об'єднання фізичних і юридичних осіб;

— об'єднання суб'єктів господарювання фізичних і юридичних осіб.

2. За умовами створення:

— інституційні;

— добровільні.

3. За умовами членства в об'єднанні:

— фіксоване;

— нефіксоване;

— асоційоване;

— рівноправне;

— з певними окремими умовами.

4. За ступенем юридичної самостійності учасників об'єднання:

— втрата юридичної самостійності;

— збереження юридичної самостійності;

— можливість і збереження, і втрати юридичної самостійності.

5. За ступенем забезпечення саморегульованості галузі:

— не забезпечують саморегульованість галузі;

— частково забезпечують саморегульованість галузі незалежно від рівня співпраці з державними виконавчими і законодавчими органами;

— частково забезпечують саморегульованість галузі у співпраці з державними виконавчими і законодавчими органами;

— забезпечують саморегульованість галузі незалежно від рівня співпраці з державними виконавчими і законодавчими органами;

— забезпечують саморегульованість галузі у співпраці з державними виконавчими і законодавчими органами.

6. За умовами легалізації та оформлення взаємних відносин:

— шляхом реєстрації статуту у Міністерстві юстиції;

— шляхом реєстрації статуту у місцевих органах влади;

— шляхом затвердження положення;

— шляхом підписання договору (угоди);

— на підставі усної домовленості.

7. За територіальною ознакою:

— міжнародні;

— національні (всеукраїнські);

— регіональні;

— обласні;

— районні;

— місцеві.

8. За видом основної діяльності:

— громадсько-політичні;

— промислові;

— промислово-фінансові;

— фінансово-промислові;

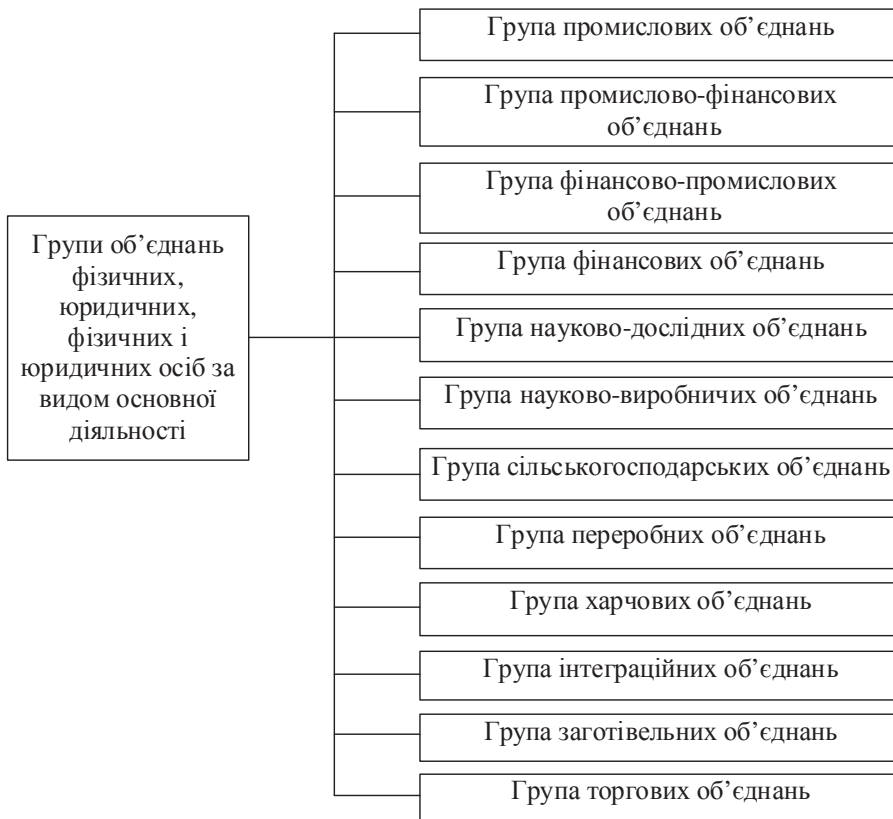
— фінансові;

— науково-дослідні;

— науково-виробничі;

— сільськогосподарські;

— переробні;

Рис. 1. Групи об'єднань фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб за видами основної діяльності

- харчові;
- інтеграційні;
- заготівельні;
- торгіві.

9. За умовами отримання прибутку:

- прибуткові (комерційні);
- неприбуткові (некомерційні).

10. За наявністю виробничої сумісності учасників об'єднання:

- відсутність виробничої сумісності;
- наявність виробничої сумісності;
- виробнича сумісність не є обов'язковою.

11. За ступенем об'єднання господарської діяльності учасників:

- відсутність об'єднання сторін господарської діяльності;
- об'єднання окремих сторін господарської діяльності;
- об'єднання більшості сторін господарської діяльності.

12. За формою керованості:

- самоврядне;
- кероване вищою організацією;
- кероване державним органом.

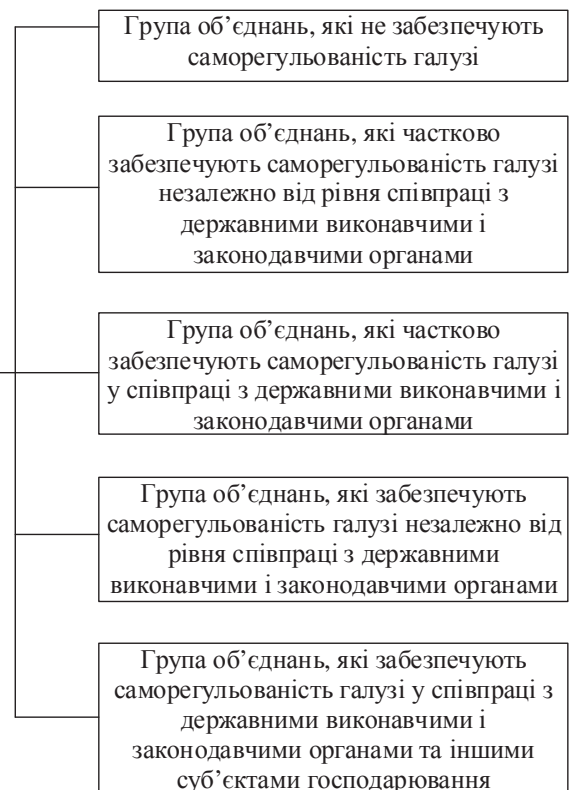
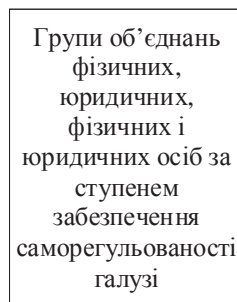
13. За ступенем самоврядності:

- підпорядковані державному органу виконавчої влади;
- самоврядні, але узгоджують певний перелік питань з представниками державних органів виконавчої влади;
- самоврядні, але мають представника державного органу виконавчої влади у складі керівного органу об'єднання з правом голосу;

- повністю самоврядні.

14. За формою управління:

- самостійно від об'єднання;
- делегування окремих повноважень централізованого регулювання

Рис. 2. Групи об'єднань фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб за ступенем забезпечення саморегульованості галузі

діяльності кожного з учасників організації управління об'єднання;

- централізація функцій управління шляхом делегування повноважень представляти інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

15. За структурою управління:

- горизонтальні;
- вертикально-інтегровані вперед;
- вертикально-інтегровані назад.

16. За ступенем централізації управління:

- централізовані;
- з регіональними осередками;
- з філіями чи представництвами;
- по кількості підприємств, що об'єднують.

17. За терміном діяльності:

- постійно діючі (до моменту ліквідації);
- тимчасово створені (для досягнення певної мети).

18. За можливістю участі в інших об'єднаннях:

- мають право брати участь;
- не мають права брати участь.

19. За умовами акумулювання коштів на діяльність:

- за рахунок членських внесків та добровільних пожертвувань;
- акумулювання коштів для реалізації спільних цільових програм;
- створення централізованих фондів для досягнення певної спільної мети;
- об'єднання капіталів.

20. За умовами фінансової залежності учасників об'єднання:

- фінансово залежні від одного учасника;

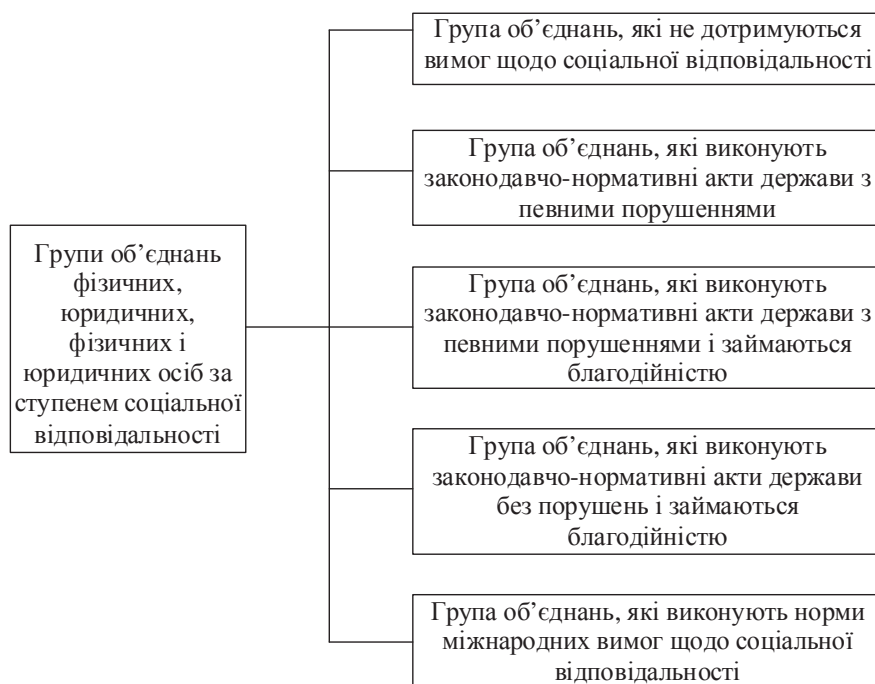

Рис. 3. Групи об'єднань фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб за ступенем соціальної відповідальності

— фінансово залежні від групи учасників;
 — фінансово залежні всі учасники;
 — фінансово незалежні.

21. За ступенем соціальної відповідальності:

— не дотримуються вимог щодо соціальної відповідальності;
 — виконують законодавчо-нормативні акти держави з певними порушеннями;

— виконують законодавчо-нормативні акти держави з певними порушеннями і займаються благодійністю;

— виконують законодавчо-нормативні акти держави без порушень і займаються благодійністю;

— виконують норми міжнародних вимог щодо соціальної відповідальності.

Науково-дослідні і науково-виробничі об'єднання, за певних умов функціонування та результатів діяльності, можна розглядати як об'єднану групу інноваційних об'єднань.

Сільськогосподарські, переробні і харчові об'єднання можуть представляти групу галузевих об'єднань. Поєднання заготівельних і торгових об'єднань з галузевими або виробничими об'єднаннями, які випускають готову продукцію, можуть представляти групу інтеграційних об'єднань.

Проте для зручності аналізу діяльності пропонують розподіліти об'єднань за видами діяльності розглядати у представленому автором вигляді.

Усі перераховані класифікаційні ознаки розкривають одну із характеристик тієї чи іншої форми об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб. Аналіз змісту кожної встановленої класифікацій-

ної ознаки дає можливість сформулювати визначення для кожної форми об'єднання, реально врахувавши:
 — правовий статус об'єднання;
 — форму керуваності;
 — напрямок діяльності;
 — ступінь забезпечення саморегульованості галузі;
 — отримання прибутку;
 — географію функціонування;
 — форму та структуру управління;
 — можливі права і обов'язки учасників кожної із існуючих форм об'єднання;
 — ступінь соціальної відповідальності перед зацікавленими сторонами і т. д.

Крім того, необхідно зазначити, що не дивлячись на відсутність законодавчого визначення, у більшості країн світу і в Україні у тому числі, вище перерахованих назв організаційних форм об'єднань — практично всі ці типи формувань реально діють. У кожному окремому випадку, у разі потреби зареєструвати об'єднання фізичних, юридичних чи фізичних і юридичних осіб, у тій правовій та організаційній формі, яка задовольнятиме учасників — обирається для реєстрації необхідний тип об'єднання, яке реєструється відповідно до вимог законодавства конкретної країни.

Класифікаційні ознаки показують, що всі організаційні форми об'єднань можна умовно поділити на "жорсткі" і "м'які". До "жорстких" можна віднести концерн, трест, до "м'яких", у першу чергу, асоціації, консорціуми, стратегічні альянси.

"М'які" форми особливо популярні для міжнародних об'єднань. Вони дозволяють вести спільну діяльність при збереженні учасника-

ми юридичної і господарської самостійності.

Так, у рамках стратегічних альянсів, консорціумів виникає можливість мобілізації переваг сильної корпоративної структури при збереженні національної незалежності її членів.

Як на міждержавному, державному, так і на промисловому (галузевому) рівнях втрата самостійності і незалежності є основною причиною небажання, навіть фінансово сильних суб'єктів господарювання, бути учасниками будь-якого об'єднання.

Із усіх кваліфікаційних ознак, які характеризують об'єднання, наше дослідження буде спрямоване на вивчення функціонування формувань за видами основної діяльності (рис. 1), за ступенем забезпечення саморегульованості галузі (рис. 2) та за ступенем соціальної відповідальності (рис. 3).

На думку автора, розглянуті класифікаційні ознаки можна вважати як загальні для виробничих професійних об'єднань, які на законодавчому рівні повинні визнавати держава та які повинні репрезентувати конкретну галузь. Всі інші запропоновані класифікаційні ознаки можуть представляти групу спеціальних та юридично неохідних для функціонування певної форми об'єднання.

На прикладі класифікаційних ознак, що обрані для подальшого дослідження, можна пересвідчитись, що існуючі підходи до визначення класифікаційних ознак та можливості віднесення певної форми об'єднання до конкретної групи достатньо ускладнені. Проте історичний і сучасний досвід показують, що кожна група, зокрема за видом основної діяльності, має відносно визначений перелік форм об'єднань. Віднесення тієї чи іншої форми об'єднання до певної групи залежить від змісту їх організаційних документів та напрямків діяльності, що об'єктивно реалізуються.

Визначені групи формувань дають можливість цілеспрямувати наукові дослідження щодо еволюції створення та розвитку об'єднань фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб та проаналізувати їх функціонування на сучасному етапі.

Література:

1. Ефремов С.А., Крышино Г.Г., Волобринский М.М. Рационализация управления в объединенных. — М.: "Экономика", 1974. — 191 с.
2. Економіка підприємства: Підручник. — В 2т. Т.1/За ред. С.Ф. Покровного. — К.: Вид-во "Хвиля-Прес", Донецьк: Мале підприємство "Поиск". Т-во книголюбів, 1995. — 400 с.
3. Актуальні питання аграрної політики: Збірник робіт. — К.: Координаційна рада з питань аграрної політики, 2005. — 407 с.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2008 р.